

ŽK VIII. 23.: ВЛЪЧ'СКЪИИ ВЪЮЩЕ

Péter KIRÁLY, Budimpešta

U tekstu Žitija Konstantina (ŽK) nalazimo i ovu mađarsku relaciju: *нападоше на нь Оугрѣ, тако влъч'скъии въюще, хотеше оубити него*, u latinskom prijevodu: »*invaserunt eum Ungri, luporum more ululantes, occisuri eum*« (usp. *Grivec — Tomšič, Const. et Meth. Thess. Fontes. Zagreb 1960, 110, 185*).

Na osnovi navedenog citata, kao i na temelju pojedinih zapadnih izvora iz doba skitničkih pohoda Mađara, neki su slavisti došli do zaključka da su Mađari koji su prodirali u Karpatski bazen bili »*svirepi*«. Stanovište formirano na takvoj osnovi u krajnjoj je liniji utjecalo na njihove interpretacije onih epizoda iz ŽK i ŽM koje se odnose na Mađare.

U toku daljnijega izlaganja neću navoditi literature u vezi s tim pitanjem (o tome v. *Magyar Nyelv, LXX, 1974, 1—11, 157—173, 269—285, 406—430*), već ću se zadržati samo na izrazu koji je uzet za naslov članka, s namjerom da mu dam prihvatljivo objašnjenje.

U vezi sa značenjem izraza *вълч'скъии въюще* moguće je trojako rješenje: a) radi se o slikovitom izrazu pomoću kojega je autor ŽK htio predočiti larmu jureće konjice; b) govor i vika Mađara činili su se Konstantinu nečim poput zavijanja vukova (usp. npr. Г р о т ъ, Моравія и Маѡьяры 234; M. L a c k o, Sv. Cyril a Metod. Rím, 1969, 47); c) mađarski su konjanici stvarno »zavijali kao vuci«.

U odnosu na izraz *вълч'скъии въюще* našao sam mali broj podataka. Iz rječnika *Sreznjevskoga* (Mat. I, 379, 383) donosim dva citata: Пов. вр. лет 6607 г. [=1099]: „Бонакъ штѣха шт вон и поча вѣтти волчьскы, и волкъ штвѣи сѧ юмѣ, и начаша вѣтти волци мнози“ (usp. *H o d i n k a, A.: Az orosz évkönyvek magyar vona'kozái. Budapest, 1916, 59, 62—63, 75*); Сильв. и Янт. Копр.: „волчьскы въюще“ (Вопросы и отвѣты св. Сильвестра и преп. Антонія по сп. 1512 г.). *Lavrov* (Кирило та Методій 86) примјецује да је то пријевод грѣкога *τῆ λύκων ὠρυγή*.

Nešto sličan način izražavanja susrećemo i u jednoj legendi o životu (mučeništvu) sv. Uršule, gdje se spominje kako su paganski Mađari ugledavši djevice snažno zavijajući (»nagy ywetefel«, u suvremenom mađarskom: »nagy üvöltéssel«) poput vukova napali na njih (Ersekújvári Kódex: Nyelvméltár. IX—X, 583).

Sličan izraz nalazimo i u jednom drugom mađarskom tekstu iz srednjega vijeka (Nádor—Kódex), u kojemu se priča da su paganski Mađari spazivši djevice uz jake povike i zavijanje (»nag kealtaffal, es ivoelteffal«, u suvr. mađarskom: »nagy kiáltással és üvöltéssel«) izvršili iznenadan prepad na njih kao vukovi na ovce (Nyelvméltár. XV, 250—251).

U latinskom originalu legende o mučeništvu sv. Uršule riječ je, naravno, samo o Hunima (»gens barbara Hunorum«). Latinski izvornik ne spominje da su Huni uz »jake povike i zavijanje« napali na djevice te da su ih »poput vukova« poklali (usp. Die erste Passio Ursulae, na osnovi briselskih rukopisa iz XIV stoljeća, v. W. Levison, Das Werden der Ursula-Legende. Köln, 1928. 140, 152).

U rječniku *Forcellinija* nalazimo ove podatke: Verg. 7. Aen. 18: »et formae magnorum ululare luporum«; Cic. Orat. 6: »Cum vero inclinata ululante voce, more Asiatico, canere coepisset, quis eum ferret?« (*Ae. Forcellini*, Totius latinitatis lexicon. III, 818. VI, 384).

U Fuldskim ljetopisima kroničar u bilješkama za 884. godinu označuje okrutnost kao jedno od karakterističnih svojstava vuka. Usp.: Godine 882. Bugari, vjerojatno na podsticaj Arnulfa, gospodara Panonije, napadoše na Moravsku. Kao odgovor na to »... [Svatopluk] skupi vojsku iz svih slovjenskih krajeva te s velikom silom upade u Panoniju svirepo i krvožedno koljući poput vuka (»inmaniter ac cruenter more lupi mactat«) (usp. Pertz: MGH. SS. I, 400—401).

Navedeni primjeri pokazuju da se u vezi s izrazom *вълч'скыи вълноше* može naći podataka koji se oblikom i značenjem ili potpuno podudaraju s onim u ŽK, ili su djelomice slični, međutim broj takvih primjera nije velik. Iz ovoga bismo možda smjeli zaključiti da izraz »zavijati kao vuk« nije mogao biti univerzalno rasprostranjen.

Poznato je da su ratnici prije početka napada često izvikivali *bojne pokliče*, s jedne strane zato da bi se time međusobno bodrili i podsticali, s druge pak strane s ciljem da prizovu u pomoć nad-

zemaljske sile. Ratnički su poklici također imali svrhu da se stvori dojam o golemom mnoštvu, radi zastrašivanja neprijatelja. Pri uzimanju nove postojbine i u skitničkim pohodima i Mađari su se služili ovakvom taktikom.

Usp. npr. zapis o logorovanju Mađara god. 926. kod Sanct Gallena: »... Neprijatelj [Mađari] s onu stranu rijeke [Rajne] ništa ne poduzimajući posmatrao je pogibiju svojih ratnika, te su spopadnuti bijesom srdito pritrčavali s oružjem k obali rijeke, i da bi dali oduška svome gnjevu, mnogo su strijela izbacili i digli veliku graju zavijajući poput vukova (»caninoque ululatu voces horridas miscent...«) (*E k k e h a r d*: Casus Sancti Galli: A magyar horafoglalás kútfői, Budapest 1900 [=MHK]342; A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Budapest, 1958, [=MEH.] 185). — U opisu tzv. merseburške bitke, što se vodila između Mađara i njemačkog kralja Henrika 933. godine: »Bez odlaganja otpočne bitka, i na strani kršćana često se čuo sveti i čudesni poklič *κύριε ἑλεῖσον*, Kyrie eleison, dok se na strani onih drugih razlijegao mrski i đavolji poklič *húi, húi* (»atque ex christianorum parte sancta et mirabilis vox *κύριε ἑλεῖσον*, Kyrie eleison, ex eorum vero turpis et diabolica *húi, húi* frequenter auditur«) (*L i u d p r a n d*: Antapod. II, 30: — Ó-magyar olvasókönyv. Pécs, 1929, 12; MEH. 173). — U opisu bitke između Mađara i njemačko-rimskog cara Ota I god. 955. na rijeci Lech: »Jer su Mađari bez ikakva oklijevanja prešli rijeku Lech, te zaobišavši vojsku, svojim strijelama počeli su bockati redove posljednje legije; uz snažne povike prešli su u napad (»... et inpetu cum ingenti vociferatione facto...«) ... Na sličan način napadali su (»... Similiter ... agressi ...«) sedmu i šestu legiju...« (*W i d u k i n d*, Res gestae Saxonicae III. 44; usp. *G o m b o s*, Catalogus III, 2664; MEH. 192—193).

Nije na odmet da pogledamo kako je ratnu taktiku Mađara ocrtao Lav Mudri: »46. Turska [mađarska] plemena su podmukla i sklona da prikriju svoje odluke... 47. Smjelo izabiru pogodnu priliku i nastoje nadvladati neprijatelja ne toliko ručnim okršajem i vojnom snagom, već više varkom i iznenađenjem... 51. Iza njih kreće se stoka mnoštvo ždrijebaca i kobila, dijelom radi hrane i mlijeka, dijelom pak s ciljem da se stvori dojam o njihovu velikom broju... 57. Najvećma vole borbu izdaleka i postavljanje zasjede...« (MHK. 34—35, 37).

Smatram da se opisani način ratovanja podudara s onim ratničkim običajima Mađara čija je bit u tome da se i primjenom psi-

holoških sredstava — »zavijanjem poput vukova«, »đavoljim pokličem hui! hui!«, »snažnim povcima« — potpomogne uspješan ishod ratnih pothvata.

Treba, međutim, dodati da ovakav način ratovanja nije bio karakterističan samo za Mađare. I Rimljani su se rado služili ratničkim uzvikivanjem, poklicima, kako bi zastrašili neprijatelja. Usp. »Clamor autem, quem barritum uocant, prius non debet adtolli, ... Inperitorum enim uel ignauorum est uociferari de longe, cum hostes magis terreantur, si cum telorum ictu clamoris horror accesserit« (v. Flavii Vegetii Renati Epitoma rei militaris. Lipsiae, 1869. 102: Lib. III/XVIII. 21—27; na osnovi kodeksa iz IX—XII stoljeća). Isto tako i stepskim narodima bila je svojstvena taktika juriša praćenog snažnim uzvikivanjem. Usp. u odnosu na drugu polovicu XIII stoljeća: »... Tataři obustave bježanje, pa u punom redu, uz jako uzvikivanje, opet napadaju (v. Marco Polo utazásai. Budapest, 1963. 123).

Od navedenih podataka za nas je najvažniji onaj iz 926. godine: »caninoque ululatu«, jer se po sadržaju potpuno poklapa s izrazom *вълч'скѣи вѣлюще* u ŽK. Iz ovoga očigledno slijedi da je jedan od elemenata načina ratovanja kod Mađara bilo »zavijanje poput vuka«, »zavijanje poput psa« pri početku napada. Ako sada uzmemo u obzir da se pri zavijanju, urlikanju vukova i tuljenju pasa zapravo čuje skup glasova *au^u au^u*, smatram da nisam daleko od istine kad pretpostavljam da spomenuti izraz u ŽK *вълч'скѣи вѣлюще* treba da znači izvikivanje glasova tipa *au^u*, *uu^u*. Nadalje, polazeći od toga mislim da je dopustivo iznijeti pretpostavku da izraz *вълч'скѣи вѣлюще* označava zapravo poklič *hui! hui!* Ovo je utoliko vjerojatnije što nam podatak iz godine 933. potvrđuje uzvikivanje *hui! hui!* kao tipičan poklič starih Mađara pred početak bitke.

S ciljem da upozorim na mogućnost daljih veza navest ću ovaj primjer iz godine 926: »Pošto su se pak [Mađari] zagrijali od vina (»incaluerant), svi stadoše strahovito uzvikivati obraćajući se svojim bogovima (»horridissime diis suis omnes vociferabant«), a klerika i svojega ludu [Heribalda] prisiliše da isto to čine. Klerik pak, budući je dobro znao njihov jezik, ... vikao je zajedno s njima (»cum eis valenter clamabat«) (usp. *E k k e h a r d*: Casus Sancti Galli v. MEH. 180—181; Ekkehard je svoja zapisivanja dobrim dijelom vršio na osnovi pouzdanih usmenih tradicija; umro je oko 1060; v. nav. djelo, 177).

Unatoč tome što gornji zapis, bazirajući se na usmenom predanju, ne odražava s punom točnošću konkretan povijesni događaj, ipak njegov bitni dio (»strahovito uzvikivanje upućeno bogovima«) jedva da se može smatrati izmišljotinom. Ovakvo stanovište zastupam to radije što se spomenuto kazivanje podudara s ostalim, ranije navedenim podacima, u kojima je bilo riječi o »uzvikivanju«, »zavijanju«. Uostalom, iz drugih dijelova Sankt Gallenske historije jasno izlazi da se ovdje ne radi o pjevanju. Što zapravo znači ono »uzvikivanje upućeno bogovima«, nije li to bio poklič »hui«, — na to ne možemo pouzdano odgovoriti, međutim ne treba isključiti mogućnost netom spomenutih suodnosa.

Kao što nam je poznato iz ostalih dijelova teksta ŽK, susret Konstantina i pratnje mu (među njima i Metodija) sa starim Mađarima (ουγγροι) na poluotoku Krimu protekao je bez nevolja.

Čime se ovo objašnjava? Zašto su se Mađari umirili, postali pitomi, »krotki« (ουκροτηκουντες)? Događaje opisane u ŽK ja bih protumačio ovako:

Činjenica da su se Mađari umirili (»ukrotili se«), tj. razumno se ponašali i gotovo prijateljski ophodili s došljacima, ima shvatljive i realne uzroke. Treba imati u vidu da su odnosi snaga u okolini Crnog mora i nastali saveznički odnosi takvo ponašanje zahtijevali. Naime, u vezi s misijom među Kazarima valja držati na umu prethodne događaje i sam tok misije: Rusi su 860. godine s mora bili napali Carigrad. Uskoro poslije toga stiglo je bizantskom caru poslanstvo od kazarskog kagana, s molbom da pomogne riješiti vjerske sporove u njegovoj zemlji. Koristeći se prilikom, car je težio da s Kazarima uspostavi savezničke odnose. Prema tome Konstantin je među Kazare dospio u svojstvu izaslanika bizantskog vladara a na molbu kaganovu, kao vodeći član službene delegacije, vjerojatno u društvu onih kazarskih poslanika koji su se vraćali iz Carigrada (usp. *Dvorník*, Les Légendes, 148 i d., 176 i d.; F. *Grivec*, Konstantin und Method. Wiesbaden 1960, 47). Mađari su bili u dobrim, možda čak i u savezničkim odnosima s Kazarima, (ili bar s onim »kazarskim vojvodom« koji je na Krimu jedan bizantski »krišćanski grad zaposeo«, v. ŽK VIII. 19—22) ali su na više načina mogli biti povezani i s Bizantom. Time se dakle objašnjava da su Mađari, doznajući uzroke i cilj ovoga putovanja, bez smetnji propustili službenu bizantsku delegaciju, upućenu kazarskom kanu, i njezina vodećeg člana Konstantina.

Zusammenfassung

ŽK VIII. 23: КЛЪЧ'СЪТЪН БЪЮЩЕ

Ein geringer Teil der Slavisten — auch noch in unseren Zeiten — bringt den Ausdruck der ŽK VIII. 23. Оугрї ... КЛЪЧ'СЪТЪН БЪЮЩЕ mit der »Grausamkeit« der Altungarn im Zusammenhang. Der Verfasser ist aber der Meinung, wonach soll der zitierte Ausdruck den Schlachtruf der Altungarn bezeichnen. Vgl. die Parallelen: a. 926.: [Ungari]... canonique ululatu voces horridas miscent; a. 933.:»...ex eorum [Ungarorum] vero [parte] turpis et diabolica *húi, húi* frequenter auditur«.